

РОЛЬ БІРЖОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У РИНКОВОМУ ЦІНОУТВОРЕННІ НА ПРОДУКЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

На основі комплексного дослідження сьогоденного біржового ринку та ціни на сільськогосподарську продукцію, теоретично обґрунтовано напрямки підвищення ефективності використання біржового ринку України

Постановка проблеми. Сучасна економічна ситуація та певні недоліки у проведенні реформування економічних відносин в аграрному секторі України зумовлюють необхідність удосконалення підходів до ведення аграрної політики.

Проблема стабілізації ринку сільськогосподарської продукції в Україні була актуальною завжди, проте на сучасному етапі вона особливо загострилася.

Головна причина, що обумовила кризовий стан в АПК України, – це тривала відсутність еквівалентності обміну між продукцією сільського господарства та товарами і послугами що надаються йому. Вона зумовила величезну заборгованість сільськогосподарських товаровиробників, хронічну збитковість сільськогосподарського виробництва, економічну базу бартеризації, ускладнення кредитної системи та товарно-грошових відносин.

В Україні досі не створено відкритого й прозорого механізму ціноутворення, що призводить до нестабільності й непередбачуваності цін на ринку. Такі важливі для національної економіки товари: лісоматеріали, цукор, м'ясо, рослинна олія, здебільшого, реалізуються на позабіржовому ринку і, як правило, за тіншовими схемами, минаючи прозорі біржові товарні потоки [1; 3].

Стан вивчення проблеми. Плідним внеском у дослідження тематики з ціноутворення на продукцію сільського господарства є наукові праці відомих в Україні і за її межами вітчизняних учених: П.Саблука, В.Ситника, В.Терещенка,

М. Маліка, О. Кірієнко, О. Крисального, М. Коденської, А. Жаринова, О. Шпичака, В. Яценка та інших.

На даний час в Україні існує надзвичайно важлива проблема інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції. У нас повністю зруйнована так звана адміністративно-командна система реалізації продукції (яка передбачала визначення рівня закупівельних цін, обсягів реалізації продукції через систему договорів контрактації, доставку продукції на заготівельні пункти, авансування тощо) без своєчасної заміни її бажаною ринковою системою.

Мета дослідження. Розвиток ринкових відносин формулює щодня нові проблемні питання у сільському господарстві, зокрема пошук шляхів покращення функціонування ринку збуту сільськогосподарської продукції. Як один із можливих шляхів, ми пропонуємо для покращення функціонування ринку збуту сільськогосподарської продукції товарну біржу в якості одного з елементів інфраструктури аграрного ринку, що має забезпечити прозору і стабільну взаємодію його учасників, ефективне просування товарів, мінімізувати цінові ризики та визначати оптимальні ціни. Тому, основною метою є комплексне дослідження сьогоденного біржового ринку та ціни на сільськогосподарську продукцію.

Викладення основного матеріалу. Загальний обсяг реалізованої аграрними підприємствами власно виробленої продукції за січень-листопад 2006р. порівняно з

відповідним періодом 2005р. збільшився на 11 %, у т.ч. продукції рослинництва – на 10 %, продукції тваринництва – на 13 %. Частка продукції рослинництва у загальній вартості реалізованої продукції склала 60 %, тваринництва – 40 % (торік – відповідно 55 % та 45 %) (таб.1).

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації порівняно з січнем-листопадом 2005р. зросли на 1 %, у т.ч. на продукцію рослинництва – на 12 %, а на продукцію тваринництва зменшилися на 11 %.

Таблиця 1. Реалізація основних видів продукції аграрними підприємствами (крім малих) у січні–листопаді 2006р (за даними ukrstat.gov.ua.)

	Обсяг реалізованої продукції		Середня ціна реалізації	
	тис.т	у % до січня-листопада 2005р.	грн. за т (тис.шт.)	у % до січня-листопада 2005р.
Зернові культури	14988,6	95,2	509,9	120,5
Насіння соняшнику	2488,8	145,6	935,6	93,1
Цукрові буряки (вкл.давал. сировину)	14355,6	147,7	185,2	105,6
Худоба та птиця (у живій вазі)	938,5	117,8	6383,3	92,6
Молоко та молочні продукти	1881,3	95,5	1040,6	93,8
Яйця, млн.шт.	6003,2	119,3	188,4	75,4

Кінець 2005 року характеризувався зниженням попиту на продовольче зерно на позабіржовому ринку. Як наслідок, знизилася

ціни (таб.2), особливо на пшеницю 4 та 5 класів.

Таблиця 2. Середні ціни реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами за 2001 – 2006 рр., гривень за тонну^{1,2}

	2001 рік	2002 рік	2003 рік	2004 рік	2005 рік	2006 рік (січень-листопад)
Зернові культури	381,3	312,5	535,1	453,1	417,8	495,6

¹ <http://ukrstat.gov.ua>

² ціни наведені без ПДВ, транспортних, експедиційних та накладних витрат, але з урахуванням якісних показників реалізованої продукції та встановлених дотацій, доплат тощо.

Розрахуємо, прогноз середніх цін реалізації сільськогосподарської продукції в Україні на 2007, а саме насіння соняшнику, складений за допомогою трендового рівняння (таб.2).

Для розрахунку параметрів тренду проведемо аналітичне вирівнювання за

прямою $Y_t = a + bt$, де a, b – параметри трендового рівняння, t – зміна часу. Вони знаходяться за методом найменших квадратів. За початок відліку визначимо середину ряду динаміки, тоді $\sum t=0$.

Звідси $a = 924,65$; $b = 47,22$.

Таблиця 2. Розрахунок прогнозу середніх цін реалізації насіння соняшнику в Україні на 2007 рік, грн/т. ³

Роки	Насіння соняшнику, у	t	t ²	ty	Y _t
2000	727,2	-3	9	-2181,6	782,9964
2001	783,2	-2	4	-1566,4	830,2143
2002	843,7	-1	1	-843,7	877,4321
2003	856,6	0	0	0	924,65
2004	1150,6	1	1	1150,6	971,8679
2005	978,2	2	4	1956,4	1019,086
2006	935,6	3	9	2806,8	1066,304
Разом	5547,9	0	28	1322,1	6472,55

³ ціни наведені без ПДВ, транспортних, експедиційних та накладних витрат, але з урахуванням якісних показників реалізованої продукції та встановлених дотацій, доплат тощо.

Отже, лінійний тренд має вигляд:

$Y_t = 924,65 + 47,22t$, тобто середній рівень ціни насіння соняшнику становив 924,65 грн./т. Щорічно ціна насіння соняшнику

зростала у середньому на 47,22 грн./т. Очікувана ціна насіння соняшнику у 2007 році: $Y_{2007} = 1113,5$.

Це проілюстровано на рис. 1.

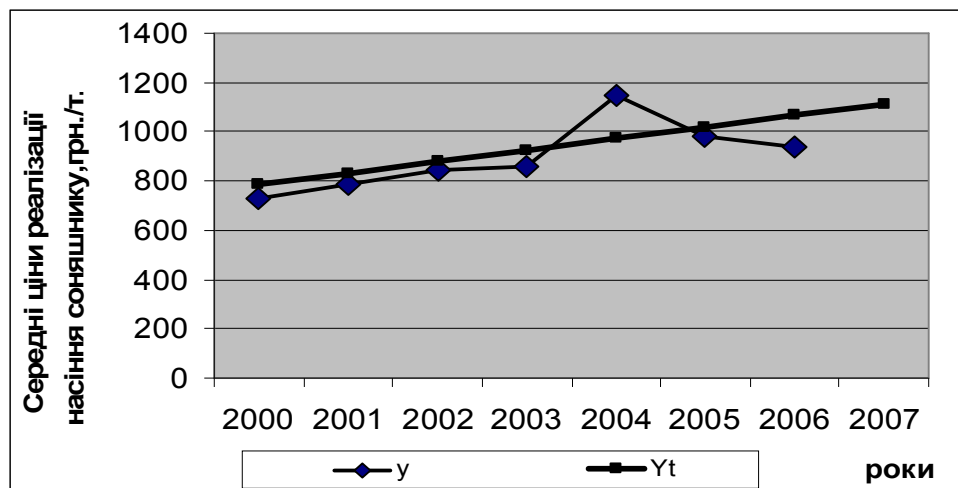

Рис. 1. Динаміка середніх цін насіння соняшнику та очікуваний рівень ціни на 2007 рік.

Ціни на сільськогосподарську продукцію в даний час переважно визначаються, як це передбачено ринковими умовами, згідно з попитом і пропозиціями. Загально визнано, що індикатором цін в ринковій економіці має стати біржова торгівля. Але, якщо говорити про економічну ситуацію, яка склалась на товарних біржах України, то ця залежність не виконується, а їх роль зводиться лише до реєстрації експортних контрактів. В країні дуже велика кількість товарних бірж, але вони не виконують своїх головних функцій: через них проходить низький обсяг товарної продукції в порівнянні зі загальним обсягом реалізації продукції, зокрема сільськогосподарської (таб. 3).

За даними таблиці ми бачимо, що за останні роки велика кількість зернових культур реалізується через "інші канали". Їх обсяг реалізації зріс з 26,3 відсотків у 2000 р. до 69,6 відсотків у 2005 р., або у 4,8 разів. Одночасно продаж зерна через біржі скоротився з 0,2 відсотка до 0,1 відсотка. В середньому у 2005 р. через одну акредитовану аграрну біржу безпосередньо сільськогосподарськими товаровиробниками було реалізовано 628 тонн зерна, у т.ч. 394 тонн пшениці.

Таблиця 3. Обсяг та структура реалізації зернових сільськогосподарськими підприємствами в розрізі каналів збуту⁴

Продано, всього		у тому числі по каналах реалізації:									
		переробним підприємствам			населенню в рахунок оплати праці та за оренду земельних паїв		на ринку		через біржі		за іншими каналами
Роки	кількість, тис. тонн	кількість, тис. тонн	питома вага, %	кількість, тис. тонн	питома вага, %	кількість, тис. тонн	питома вага, %	кількість, тис. тонн	питома вага, %	кількість, тис. тонн	питома вага, %
2000	10725,6	421,9	3,9	3731,1	34,8	3734,6	34,8	19,8	0,2	2818,2	26,3
2001	16967,3	363,8	2,1	4901,2	28,9	3004,5	17,7	50,6	0,3	8647,2	51,0
2002	18979,4	444,8	2,3	4539,9	23,9	3064,5	16,1	24,4	0,1	10905,8	57,6
2003	8999,2	346,6	3,9	2089,4	23,2	1222,5	13,6	84,8	0,9	5255,9	58,4
2004	16698,1	1063,8	6,4	3233,1	19,4	1901,8	11,4	71,5	0,4	10427,9	62,4
2005	19458,4	1018,4	5,2	2943,1	15,1	1941,3	10,0	24,5	0,1	13531,1	69,6

⁴ <http://ukrstat.gov.ua>

Розглянувши ситуацію, яка склалась на ринку соняшника, зроблено висновок, що насіння соняшнику майже не реалізується через товарні біржі. В таблиці 4 за даними

ukrstat.gov.ua наведені дані за січень – лютий 2006 року, де реалізація даної сільськогосподарської продукції через товарні біржі зовсім не відбувалась.

Таблиця 4. Обсяг та структура реалізації насіння соняшника сільськогосподарськими підприємствами в розрізі каналів збуту за січень-лютий 2006 року

Показники	
Продано-всього насіння соняшнику, тонн	221166
Питома вага 2006 року до 2005 року,	268,7
Структура реалізації продукції (в % до загального обсягу продажу):	
- переробним підприємствам	3,1
- населенню в рахунок оплати праці	0,6
- видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю	0,6
- на ринку	10,0
- через біржі	0
- за іншими каналами	85,7

Висновки та перспективи подальших досліджень. З наведеного вище можна зробити висновок: сільськогосподарські товаро-виробники обходять біржу, або не мають можливості торгувати на біржі.

В сучасних умовах процес ціноутворення на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах має ряд недоліків. Це спричинено наслідком планової економіки в радянські часи. Тому навіть через 16 років ціни на продукцію в нашій теперішній економіці визначаються на основі лише

витрат, також підприємства не мають достатнього практичного досвіду як при формуванні ціни, так і при її використанні в ринкових умовах. При розрахунку ціни не враховується особливості кон'юнктури ринку та її динаміку у визначеній перспективі. Не завжди приймається до уваги зв'язок ціни з іншими елементами маркетингу. Досить часто рівень ціни не в повній мірі відповідає якісним характеристикам продукції, що суттєво впливає на поведінку споживачів в процесі її придбання.

Як видно з наведеного, сільське господарство є однією із головних галузей народного господарства. Це пояснюється тим, що в аграрному секторі виробляються продукти харчування для населення країни, а також за допомогою цієї галузі забезпечуються інші потреби суспільства. За умов формування ринкового ціноутворення на сільськогосподарську продукцію товарні біржі виконують значну функцію, а саме:

- вільне виявлення і співставлення цін попиту та пропозиції;
- конкуренція як з боку покупців, так і з боку продавців;
- відкритість актів купівлі-продажу, що забезпечує доступність ринкової інформації.

Біржовий товарний ринок за наявності належного економічного середовища може забезпечити вирішення таких проблем:

- формування ринкової ціни сільськогосподарської продукції на основі попиту та пропозиції;
- легалізацію тіньового ринку сільськогосподарської продукції за рахунок прозорості товарних потоків, що забезпечить надходжень до бюджету значних коштів через систему оподаткування.

На підставі аналізу аграрного ринку можна зробити наступні висновки щодо оцінки сучасного стану біржової торгівлі сільськогосподарської продукції в Україні:

- існує чітка тенденція збільшення кількості бірж;
- невисока частка реалізації сільськогосподарської продукції на товарних біржах;
- дуже низька частка укладання ф'ючерських угод.

Причинами недоліків в організації біржового ринку сільськогосподарської продукції є:

- відсутність у держави цілісної концепції становлення біржового ринку;
- недосконалість біржового законодавства;

– прискорений розвиток кількості бірж на фоні повільного розвитку ринку основних активів;

– відсутність інститутів біржової інфраструктури та ін.[5,52].

Удосконалення механізму функціонування бірж має включати такі заходи:

– економічна стабільність та гармонізація економічних інститутів підприємців-виробників сільськогосподарської продукції та інститутів ринкової економіки, в тому числі бірж;

– державне сприяння розвитку товарних бірж;

– розроблення та введення механізму прогнозування ринкових цін та курсів, збирання і оперативне інформування всіх учасників ринку щодо рівня цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство, що дасть змогу здійснювати операції зі страхування цінних ризиків. Така система повинна забезпечити більшу інформованість всіх суб'єктів ринку та підвищити прибутковість виробників за рахунок виявлення ринків збуту, трансформації їх виробничої стратегії з урахуванням вимог ринку, вирівнюванню цін на аналогічну продукцію в регіонах, зменшення маркетингових витрат;

– розвиток транспортної інфраструктури в країні;

– удосконалення і впровадження нових технологій торгівлі;

– для забезпечення збалансованого розвитку внутрішнього продовольчого ринку на нинішньому етапі необхідно послідовно забезпечити відповідність ринкового попиту і пропозиції з державним регулюванням цін на державному та обласному рівнях.

Потрібна всебічна підтримка і сприяння розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції з боку уряду. Тому що, відсутність зваженої стратегії розвитку біржового ринку, яка б враховувала особливості етапу, який зараз переживає Україна, некритичне запозичення досвіду

окремих розвинутих країн заходу, які пройшли свій довгий шлях розвитку, в т.ч. й біржового ринку, призвели до того, що біржова торгівля сільськогосподарської продукції зосередилась в Україні, в основному, на неорганізованому ринку. Збільшення резервних, інтервенційних, заставних та регіональних закупівель зерна, насіння соняшнику, цукру та іншої продукції, а також її продаж із зазначених фондів виключно через біржі, торгові доми за процедурами, які забезпечують прозорість купівлі-продажу та об'єктивність визначення цін.

Отже, товарні біржі в Україні повинні виступати не тільки як оптові ринки, на яких відбувається реалізація товарів, а й насамперед їх призначення полягає у здійсненні ринкового ціноутворення та стабілізаційному впливі на економіку.

Список використаної літератури :

1. *Корнев В.* Маркетингове ціноутворення на підприємстві. // Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2003. – 31 с. – укр.
2. *Калінчик М.* Основні проблеми щодо створення та входження підприємств АПК в конкурентне середовище. // <http://agroua.net>

3. *Сохацька М.* Ф'ючерсні ринки: глобальні тенденції та становлення в Україні. // Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т., 2003. – 37 с. – укр.

4. *Яценко В.* Аналіз стану та стратегія ефективного розвитку агропромислового комплексу України: Монографія. – Черкаси: ЧДТУ, 2003. – 352 с.

5. *Бевз О.* Економіко-організаційні основи біржової торгівлі: навч. посіб. Ч 1. – К.: КНТЕУ, 2005. – 214 с.

ЧУБАНЬ Вікторія Сергіївна – аспірант Черкаського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- ціноутворення,
- товарні біржі